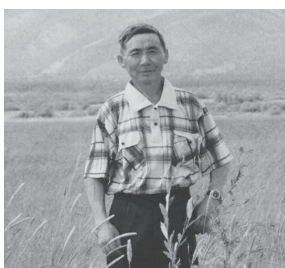

ЖАРГАЛАНТА
НЮТАГТА ШЭНЭ
ШҮЛЭГШЭН
МҮНДЭЛБЭ ...

НАРАНАЙ
БАГШЫН
НАНГИН
СУБАРГА

burunen.ru

2022 оной
декабриин 9,
№ 18 (128)

Буряад **ҮНЭН**

Сэлэнгын аймагтай уншагшадта зорюулагдаһан хабсаргалта

ДАМИРАНОВУУДЫ ТЭМЦЭЭ ҮНГЭРӨӨ

Сэлэнгын аймагтай Захираганы гэрэл зурагууд

Сэлэнгын аймагы Дэбээн нютаг тоонтоты, манай Буряады суута хүгжэм найруулагча Найдан Бадмацыренович Дамирановы 85 жэлы ойдо зорюулагдасан Пурбо Найдан Дамирановууды дунууды эрхимээр гүйсэдхэгшэды тэмсээн Гусиноозерск хотын «Шахтер» гэсэн соелы байшанда ноябриин 19-дэ үнгэрөө.

Эндэ Сэлэнгын аймагы болон Ивалгын аймагы эрхим бүлгэмүүд оролсоо. Тэмсээны дүнгүүдээр: «Соло» гэсэн ехэшуулы номинацида Ноехоны соелы байшангы Бадма Цыденов түрүүлээ, хүүхэды дунда «Соло» номинацида Новоселенгинскийн хүүхэды хүгжэмы сургуулийн шаби Арьяна Хосомоева илажа гараа, хүтэлбэрилэгшэнь Джабаева Арюна Жалсараевна. Ехэшуулы «Вокальные группы»

гэсэн номинацида Харганаагы соелы байшангы «Бүхэнэй долгиууд» хамталиг түрүүшын суури эзэлээ, хүтэлбэрилэгшэнь Дымбрылов Дылгыр Дымбралжапович, мүн хүүхэды «Вокальные группы» номинацида Галуута нуур нютагы «Незабудка» дуэт «Ургы» гэсэн дуу дуулажа, түрүүшын суурида гараа.

Шүүхэ ажал Буряад Уласы соелы габьята хүдэлмэрилэгшэн, мэдээжэ хүгжэм найруулагша Пурбо

Дамиранов, Ород Уласы соелы габьяата хүдэлмэрилэгшэн, Буряад Уласы арадай зүжэгшэн Дамба Хасаранов болон Ород Уласы габьяата зүжэгшэн, Буряадай дүүри бүжэгэй театрай гол дуушан Дамба Занданов гэсэн ябуулаа.

Энэ тэмсээ «Шахтер» гэсэн аймагы соелы байшан болон Гусиноозерск хотын Найдан Бадмацыренович Дамирановы нэрэмжэтэ хүүхэды хүгжэмы сургуули эмхидхээ гэжэ тэмдэглээ.

ОРОЛДОСОТЫ АЖАЛЫНЬ ОЛОНДО ДУУЛГААД...

Өөстүн хүтэлбэрийн эмхинүүды ажаявуулга тухай эрхимээр зураглажа бэчсэн сэдхүүлшэды хүдэлмэринүүды дунда Буряад Уласы Засагы газар урилдаа эмхидхэдэг заншалты. Заншалта ёсоороо жэлы дүүрэхэ багаар тус хүдэлмэринүүды дүн гаргагдажа, эрхимүүд элирүүлэгдэдэг.

Жэлы туршада ТОС-ууд хиижэ байсан ажаявуулга тухай дэлгэрэнгыгээр, сонирхолтыгоор бэчэжэ, олондо дуулгасан сэдхүүлчэд урмашуулагдана. Мүнөө жэлы дүнгөөр манай аха нүхэр, Буряадтаа мэдээжэ

сэдхүүлчэн Борис Владимирович Балданов эгээ сайнаар ажаллажа, түрүү суурид гараба. Суг хүдэлдэг нүхэрэмнай 20 гаран жэлдэ «Буряад үнэн» сониндо хүдэлхэ зуураа тамиры талаар болсон урилдаанууды ехэ сонирхолтыгоор бэчэдэг сэдхүүлчэн ем. Гансач тамиры сэдбүүдээр материал бэлэсдэг бэшэ, харин ажабайдалы алич талаар хүны сонирхол, дура булядаг зураглалнууды бэлдэжэ, нара харуулдаг ем. -Үнгэржэ байсан жэлдэ Буряадынгаа дэвэсхэр дээр ажаллажа байгаа 20 гаран ТОС-ы хийсэн хэрэгүүд тухай түрэл

сониндоо бэлсээб. Аяар холын Аха сайхан нютагы ТОС-уудаас эхилээд, Сэлэнгын, Ивалгын болон Улаан-Үдын хамтын нэгэдэлнүүд тухай бэчэгдээ. Хүн зоны эблэржэ, нютаг ороноо сэргээхэ зорилготойгоор үнэн зүрхэнөөсөө оролдон ажаллажа байсан тухай арад зондоо дуулгажа байхада, урматай даа. Амжалтада хүртэсэндөө баяртыб. Суг хүдэлжэ байсан нүхэдтөө мүн лэ баяры хүргэнэб, - гэжэ мэдээжэ сэдхүүлчэн Борис Балданов хэлэнэ. Суг хүдэлжэ байсан нүхэрынгөө иимэ амжалтаарнь бидэ хани халуунаар амаршалнады!

Булат БАДМАЕВ

ХАНЯААД СҮЖЭРНЭ

Сүүлы 10-аад үдэры туршад ханяадны үвчэн амаргүй ехээр сүжэрбэ. Аяар 11 мянга гаран хүн ханяаданда дарагдаад үвсөө гэсэн тоо баримта байна.

- 10 мянга ажасуугчады 120-ёод хүн үвсөө, энэмнай эпидпорогоос 3,6 дахин ехэ болоно. Ханяадны сүжэрсөөр 5-ть неделя болжо байна. Буряадынмай 450 мянга ажасуугчад тухай тарилга авсан ем, - гэжэ элүүры хамгаалын сайд Евгения Лудупова хэлэбэ.

Сайды хэлсэнээр, ханяад сургуулиин амаралтын сүүлээр ехээр тараа. Энэ бэрхэшээл шиидхэхын тула эмнэлгын колледжын болон дээдэ сургуулиин оюутад оролсоо.

Ханяадны үшөө ехээр сүжэркүйн тула арад зон сэргылэмжын ажал явуулха хэрэгтэ. Хүн зоны олоноор явдаг газараар ехэ хэрэггүй саа, явхаар бэшэ. Хойшолуулагдакүй хэрэгы болоо саань, хамар аманы халхабча үмэсчэ явха шухала. Гар хүлөө, хамар амаа цэвэр осоор угаажа, зүгын бал, чеснок мэтэ элдэб ем эдижэ байбал, ханяаданда хүртөөгүй байжа болохот. Үшөө лимон худалдажа абаад, тэрэндээ халуун осо нэмэжэ, сок болгоод, уужа байвалтнай, тусты байха.

Булат БАДМАЕВ

ОРОЛДОСОТЫ АЖАЛЫНЬ ОЛОНДО ДУУЛГААД...

Сэлэнгын аймагы Дэбээн нютаг тоонтоты, манай Буряады суута хүгжэм найруулагча Найдан Бадмацыренович Дамирановы 85 жэлы ойдо зорюулагдасан Пурбо Найдан Дамирановууды дунууды эрхимээр гүйсэдхэгшэды тэмсээн Гусиноозерск хотын «Шахтер» гэсэн соелы байшанда ноябриин 19-дэ үнгэрөө.

Эндэ Сэлэнгын аймагы болон Ивалгын аймагы эрхим бүлгэмүүд оролсоо. Тэмсээны дүнгүүдээр:

«Соло» гэсэн ехэшуулы номинацида Ноехоны соелы байшангы Бадма Цыденов түрүүлээ, хүүхэды дунда «Соло» номинацида Новоселенгинскын хүүхэды хүгжэмы сургуулиин шаби Арьяна Хосомоева илажа гараа, хүтэлбэрилэгшэны Джабаева Арюна Жалсараевна.

Ехэшуулы «Вокальные группы» гэсэн номинацида Харганаагы соелы байшангы «Бүхэнэй долгинууд» хамталиг түрүүшын суури эзэлээ, хүтэлбэрилэгшэны Дымбрылов Дылгыр Дымбралжапович, мүн хүүхэды «Вокальные группы» номинацида Галуута нуур нютагы «Незабудка» дуэт «Ургы» гэсэн дуу дуулажа, түрүүшын суурида гараа.

Шүүхэ ажал Буряад Уласы соелы габыята хүдэлмэрилэгшэн, мэдээжэ хүгжэм найруулагша Пурбо Дамиранов, Ород Уласы соелы габыята хүдэлмэрилэгшэн, Буряад Уласы арадай зүжэгшэн Дамба Хасаранов болон Ород Уласы габыята зүжэгшэн, Буряадай дүүри бүжэгэй театрай гол дуушан Дамба Занданов гэсэн ябуулаа.

Энэ тэмсээ «Шахтер» гэсэн аймагы соелы байшан болон Гусиноозерск хотын Найдан Бадмацыренович Дамирановы нэрэмжэтэ хүүхэды хүгжэмы сургуули эмхидхээ гэжэ тэмдэглээ.

«Буряад үнэн» мэдээсэлэй албан

ДУРАСХААЛЫ САМБАР

Сэрэгы тусхай хэмжээ явуулганда алдалан унасан сэрэгчэ Зоригто Раднатаровта зорюулсан дурасхаалы самбар тэрэны ажасуусан гэртэ хадагдаба. Баатарай үхэлөөр унасан сэрэгчэн Росгвардиин ОМОН-ой «Кречет» гэсэн тусхай отряды ахмад прапорщикгаар алва хаажэ байгаа.

Дурасхаалы самбар нээлгын баяр ёсололдо тэрээнтэ суг алва хаажэ байсан дайшалхы нүхэдэнь, аха дүүнэрэнь, түрэл гаралань, хүршэнэрэнь болон үеын нүхэдэнь хүржэ ерсэн байна.

-Эхэ оронынгоо ёсты эрхэтэн байгаа. Эхин сургуульда сорхоосоо эхилээд, мүнөөч болтор амжалта түгэс ажаллажа яваа. Бэээ сорижо, «Спортын мастер» гэсэн үндэр зиндааты болоо. Залуу үетэндэ найдамты багша, үнэн нүхэр сэн. Тэхэд тэрэ хайрата, санагдаха хани нүхэр, үхивүүдынгээ найдамты эцэгэ, - гэжэ Росгвардиин хүтэлбэрийн дарга, полициин полковник Сергей Гатилов үгэ хэлэбэ.

Сэрэгчэ сургуулиингаа сүүлээр Буряады хүдөө ажахын академид амжалтаты соржо дүүргэсэн ем.

-Би энэ хүны өөрөө сайн таниха, мэдэхэ байгааб. Юрын дүүргэгчэ бэшэ, харин намда дипломно ажалаа бэчсэн. Бидэн сайн танил байгаад. Бэшэ оюутадта жэшээ харуулжа, сайнаар сордог, тамиры талаар амжалта туйладаг бэлэй, - гэжэ БГСХА-гы ректор Бэликто Цыбиков хэлэбэ.

Сэрэгчэ нүхэдын тавьсан салюды нээрээн дор Зоригтын аба Пурба Сосоржапович дурасхаалы самбар нээбэ.

-Гэртэхинь болон олон тоото түрэлнүүдын зүгөөс энэ хэмжээ явуулганда оролцосон хүн бүхэндэтнай баяраа мэдүүлнэб. Зоригтомнай ажалдаа ехэ дурты үнэн сэрэгчэ яваа. Тэрэны «улаан малгайд» (краповый берет) хүртэхэдэнь, амаргүй ехээр баярлаа сэмдэ. Хэтэдээ манай зүрхэ сэдхэлдэ байхал, - гэжэ сэрэгчын авга Владимир Раднатаров тэмдэглэбэ.

Зоригто Пурбаевич Раднатаров 1988 оны октябриин 7-до Хяагтын аймагы Хүдэр-Сомон нютагта түрсэн ем. Юрэнхылэгчын зарлигаар сэрэгчэ «Эрэлхэг зоригой түлөө» орденээр шагнагдаа.тэмдэглэбэ.

Зоригто Пурбаевич Раднатаров 1988 оной октябриин 7-до Хяагтын аймагай Хүдэр-Сомон нютагта түрэнэн юм. Юрэнхылэгшын зарлигаар сэрэгшэ «Эрэлхэг зоригой түлөө» орденээр шагнагдаа.

Булат БАДМАЕВ

НҮӨСДӨМ-ТОТ
ХОНОГОЙ

АЙМАГЫМНАЙ СОНИНУУД БОГОНИ МҮРӨӨР:

Россиин тамиры габьяата мастер Сергей Трофимович Леоновы шанда хүртэлгын гирээр Бүхэроссиин тэмсээ ноябрийн 16 - да эхилээ.

16 могоос 404 тамирчад Улаан - Үдэ хотодомнай суглараа. Сэлэнгын аймагы хуухэды тамиры сургуулийн 9 тамирчад Буряад Уласы бүридэлдэ ороо.

Чанга тулалдааны хойно, 63 кг чэгнүүртэ Курушов Иван илажа гараа. Мүнгэн медальда Курушова Екатерина, Еремеева Алена, хүрэл медальда - Неволлин Сергей, ба үшөө нэгэ хүрэл медаль манай Сэлэнгын Богатов Иван, ветеранууды дунда - Гусиноозёрск хотын эмнэлгын түбы эмчэн - Баир Базарбанин басал гурватъ суури эзэлээ.

«За проявленное мужество» - гэсэн медальаар Сэлэнгын аймагы Галуута нуур нютагы 13 насты Никита Лобастовы Арады Хурал соо шагнаба.

Жэл урда энэ Никита хувуун мүсэн дээр наасча байтараа сүмэрсэн хувууны аварсан тухай дуулгаа бэлэйдъ.

Энэ ехэ зүрхэты явадалынь тэмдэглэжэ, шагнаха гэсэн захяалгынь Оросы Холбоото Уласы Холбооны зүблэлы дарга Валентина Матвиенко гараа тавяа.

Никита хувуунээ үшөө дахин амаршалаад, хуби заяа ехэты боложо явхынь хүсээ.

Буряад арадай нааданууды фестиваль түрүүчынхиигээ Ивалгын аймагы Гэльдэрэ нютагта ноябрийн 19дэ үнгэрөө.

Энэ наадамда бүхы уласаасамнай 19 бүлгэмүүд сугларжа, шагай нааданай шүүрэлгэ, нясалалга, габшагай хүбүүн,

ташуур таталга, баабхай шэдэлгэ, шатар гэхэ мэтэ тэмсээнүүдтэ оролсоо. Тэмсээны дүнгөөр түрүүшын суурид манай Сэлэнгын аймагы бүлгэм гараа, 2-ть суури Түнхэны аймаг, 3-ть суури Ивалгын аймагы бүлгэм эзэлээ.

«Шаг в будущее» гэсэн Сибирийн болон Алас Дурны можонууды эдир эрдэм шэнжэлэгчэды тэмсээ ноябрийн 14 - оос 18 болотор Барнаул хотод үнгэрөө.

Эгээ эрхим, талаан бэлигты, урагшаа эрмэлзэлты ухаанты 7 - 11 анги хүртэр сурагчад, 1-ть, 2-ть курсын оюутад энэ хэмжээ явуулганда Россиин 14 могоос цуглараа.

Энэ тэмсээндэ манай аймагы Загастайн дунда сургуулийн 9-ть ангиин Цоктоева Айлана уригдажа, Баярма Цыденжаповна Дамбаева багшатыгаа ошчо оролсоо. Шалгалтын комиссид Алтай можын 30 гаран эрдэмтэд сурагчады хиисэн түсэлнүүдынь, шэнжэлгэнүүдынь үндэр сэгнэлтэнүүдээр сэгнээ. Айланын түсэл эгээ эрхим ажалнууды нэгэнь гэжэ тэмдэглэгдээ. Айлана Цоктоевагаа ба багшынь Баярма Цыденжаповна Дамбаевагаа үндэр амжалтатаарнь амаршалаад, үшөө Шэнэ илалтанууды хүсээ.

ЖАРГАЛАНТА НЮТАГТА ШЭНЭ ШҮЛЭГШЭН МҮНДЭЛБЭ ...

Сэлэнгын аймагтай Жаргаланта нютагта түрэн Бато Ринчинович Аюшеев «Ая-гангын хоншуухан хангал» - гэдэн номтойгоо бидэниие танилсуулаа нэн.

1996 оной мартын 30-най «Буряад үнэн» һониндо Бато Аюшеевай «Хүнэй наһан» гэдэн шүлэг толилогдожо, Буряадай арадай поэт Цырендулма

Дондогой автор тухайнь иигэжэ бэшэһэн юм: - «һургуулида һуража ябахадаа, түрүүшынгээ мүнүүдые бэшэһэн Бато Аюшеев, уран үгэ олзолжо, шүлэгүүдые зохёожо ябаа юм байна. Залуу авторай шүлэгүүдые сониндоо толилхо зуураа, уран үгын далай соогуур тамаран, саашадаа амжалта туйлахыень хүсэнэб».

Бато Ринчинович мүнөө сагай шэнжэдэ хоёр тэгшэ хэлэн дээрээ шүлэгүүдые бэшэдэг юм. һургуулийн наһанһаа, бүри залууһаан абажа бэшэдэг байһан гэшэ...

Тиибэшье шүлэгүүдэйнгээ согсолбори ном болгоохо гэжэ яараагүй. Мүнөө Батын ажабайдалай урасхалда сугтаа һураһан нүхэдын урагшатайгаар хабаадажа, илангаяа Любовь Бальжинимаевна

Найданова түрүүшынгээ ном хэблэхэдэнь, ехэтэ туһалһан, дэмжэһэн юм».

Нютагай шорой алтан гэдэг. Тиимэһээ, Жаргалантаархид, нютагайнгаа хүбүүнэй шэнэ номой баярта зүрхэ сэдхэлээ доһолгон, баярлажа номыень угтан абаа нэн.

«Батын шүлэгүүдые уншаад байхадаа, жаргалантымни ая-гангаар хангалтаһан тала дайда, ягаарма тэрэлжэ, тэрэнгийн

Удиртһаа альбомсоо абһан гэрэл зураг

һөөгүүд, булжамуур шубуухайн шэнгэхэн аялга дуун шэхэндэмни элихэн дуулдажа, нүдэндэмни харагдахадал гэнэ.

Хүн бүхэн энэ алтан дэлхэй дээрэ миин түрөөгүй, өөрын хуби заяатай, энээхэн ажабайдалдаа тон хэрэгтэй үйлэ бүтээжэ ябана. Хүндэтэ эжыдээ Лхамасу Ринчиновнада зорюулжа, түрүүшынгээ номые бүтээһэн юм байна.

Ажабайдал гэшэ – агуу ехэ юртэмсэ. Энэ дэлхэйн эзэд - хүнүүд. Хүн бүхэн өөрынгөө амидын жаргалые гамнажа, альган дээрээ бөөмэйлэн ябана. БАМ-ай барилгашадта зорюулһан, нангин байгаалияа найжалан байя, түрүүшын дуранай дэльбэхэн - сэсэгүүд

тухай, хайн үйлэ хэрэг бүтээжэ ябая гэдэн удхатай шүлэгүүд бии. Илангаяа сугтаа һураһан, бага наһандаа наадаһан нүхэдтөө зорюулжа бэшэһэн шүлэгүүд хүнэй сээжэ зүрхые хайлуулан уяруулна», - гэжэ хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор Е.Е.Балданмаксарова нютагайнгаа хүбүүнэй шүлэгүүд тухай хэлэе нэн.

Философско гүн удхатай «Үбгэн», «Һүниин бодолнууд», «Галхан» г.м. шүлэгүүд хүнэй ханаа бодолые дайрана. Өөр тухайгаа Бата нэгэ бага шүүмжэлэд гээд, энеэбхилэл дүүрэн ханаа сэдхэлтэйгээр бодолгото болон, «Би хадаа тиимэшье ехэ уран шүлэгшэ, зохёолшоншье бэшэб даа,

харин лэ юрын хүдөөгэй хүнби» гэжэ бэшэһэн.

Жаргалантын хохиртой зөөлэхэн газар дээрэ хүлөө дүрөөдэжэ, хүн болоһон уран шүлэгшэ хүбүүд Дамба Дашиинимаев, Барас Халзанов гэгшэд Буряад ороноо хаа хаанагүй мүнхэрэн суурхуулһаар...

Тэдэнэй дунда хэдэн жэлнүүдэй үнгэрһэн хойно шэнэ шүлэгшэн мүндэлбэ...

Бато Ринчинович хадаа бүхы наһаараа Жаргалантадаа нютагжаһан хүн. Ажалша, малша солотой, түрэл нютагайнгаа хүрһэтэ газарые эсхэн, ямаршье ажалда хамсыгаа шуун ороһон хүн гэшэл даа. Бато Ринчиновичай өөрын хэлээшээр, «юрын лэ хүдөөгэй хүнби». Иимэл хүнүүдые дээшэнь үргэжэ, ажабайдалайнь нарата харгые дулаахан элшээр сасаруулжа байгаа хаамнай, буянтайл хэрэг гэжэ наһанаб.

Бато Ринчиновичнай энээхэн ном дээрээ тогтонгүй, шэнэ шэнэ шүлэгүүдэйнгээ зузаахан номуудые хэблэлдэ бэлдэжэ байха аабза гэжэ найдан, үрээлэй найхание үрээ даа:

Агта моридай жэгдэ

түбэрөөн доро,

Табгайгаараа собхорон

инсагаалхада,

Тоонто нютагайнгаа тала дайда

Аржун шүлэгүүдээрээ

сүршэн байгыт даа!

Авто-гуурһанһаатнай

Алтан дуһалжа байг лэ!

Мүшэтэ гуурһанһаатнай

Мүнгэн дуһалжа байг лэ!

НИНА ЛЕНХОБОЕВА-АРТУГАЕВА,
поэт, Буряадай уран
зохёолшодой холбооной
гэшүүн

Удиртһаа альбомсоо абһан гэрэл зураг

НАРАНАЙ БАГШЫН НАНГИН СУБАРГА

Юрөө нютагы ажасуугшад хоёр жэлээр хойшолуулагдасан нангин хэрэгээ, одоошье энэ зун бүтээбэ - Наранынгаа багшадаа зорюулсан нангин субаргаа тахижа, сэдхэлээ ханааба.

Субарга тахилгы Юрөөгэй дасанай шэрээтэ Гунчен лама эхилсэн байна. «Хамбын Хүрээ» дасанай Дүйнхор дуганай Түмэр Соёл хоёр, мүн Юрөөгөөс гарбалтай Балдан, Лубсан-Дарма ламанар хэрэгымнай номой ёсоор бүтээж үгөө.

Хүдөө ламын хүндэдэ

Баян Улаан, Баян Сагаан, Баатар уула гэжэ «харуулчадтай» Наран суурин холоос налайжа харагдадаг. Тахилгаты гурбан хадын үбэртэйх үзэсхэлэн сайхан хүндэдэ тэрэ оршодог юм. Зуны зулгы сагта ногоон хүнжэлөөр хушагдаад байхадаа, үнгын сээсгы хангал тараан, бүришье ури- наар харагдана. Эгээл эндэ XIX зуун жэлдэ Даша гэжэ хүн ажасуусан гэхэ. Тэрэ арадтаа тусатай, хүндэтэй лама байжа, Нараны багша гэжэ суурхасан гээшэ. Дурасхаалынь мүнхэлжэ, юрөөгөөрхин, Сэлэнгын аймагай олонийтэ «Жанчуб Чоддэн» гэжэ субарга бодхоогоо бэлэй. 2012 ондо тэрэнээ арамнайлуулсан юм. Гурбан жэлэй удаа - 2015 болон 2018 онуудта үргэн дэлисэтэйгээр тахья бэлэйдь. Халдабарита үбшэнэй дэлгэрсэн сагаас субаргаяа олон хүнтэйгөөр тахихыгаа болёод байсанаа, мүнөө 3-тяа тахьяадь.

Энэ жэлы субаргын тахилга бэлэдхэл ехэ сайнаар эмхидхэгдэжэ, олоной сайшаалтайгаар үндэр хэмжээндэ үнгэрбэ. Юундэб гэхэдэ, субаргын арамнайлагдасаар тэбхэр 10 жэлы ойн баяр болобо ха юм. Үшөө наранайхидай баяр гэхэдэ, обоонуудай даамал Баир Дармаевич Очиров субаргынгаа хажууда найман ханатай гэр бария гэжэ 2020 ондо дурадхал оруулхадань, нютагаархид дэмжэжэ, олоной оролдолгоор буряад гэр бодхоогоо. Нёдоноос хойшо нютагаархид Сагаан үбгэнэй бунханиие, Баян Сагаан обоогоо, субаргаяа тахьяд, найр наадаяа эндээ үнгэргэдэг занчалтай болоо.

Тамир тэнхээгээ турчалгын талмай

Наранай багшын дурасхаалда зорюулагдасан субаргын дэргэдэ эрын гурбан наадан сугларсан зоны урманда үнгэрбэ.

Сур харбалгаар мұрысөөндэ олон тамиршад хабаадалсаа. Нютагтамнай «Лукодром» баригдажа, сур харбалгаар сүлөө сагаа шэмэглэдэг зон олон болонхой. Тренернүүд болохо Виликтон Юрьевич, Дулма Аюшеевна Иринцевтэнэй урилгаар олон бэрхэ харбагшад ерээ. Тэдэнэй тоодо - Бэлигто Цыремпилов (Захааминай аймагай Үлэгшэн нютагай), Олег Цыбикжапов (Сэлэнгын аймагай Түхэм нютагай), Бато Мархаев (Захааминай аймагай Санага нютагай), Батор Далаев (Захааминай аймагай Үлэгшэн нютагай).

Эрэшүүлэй дунда 3-дахи суурида Сандан Бадмаев (Үлэгшэн, Захаамин аймаг), 2 - дохи суурида Олег Цыбикжапов (Түхэм, Сэлэнгын аймаг), 1-дэхи суурида Бэлигто Цыремпилов (Үлэгшэн, Захааминай аймаг) гараа. Илагшадта хонин шан барюулагдаа.

Ветерануудай дундаас 3 - дахи суурида Мунко Цыренов (Алцаг, Зэдын аймаг), 2 - дохи суурида Ринчин Тубаев (Юрөө, Сэлэнгын аймаг), 1-дэхи суурида Сергей Тапхаров (Юрөө, Сэлэнгын аймаг). Илагшад басал хонин шан абаа.

Эхэнэрнүүдэй дундаас 3 - дахи суурида Дулма Цыдыпова (Үбэр-Зөөхэй, Сэлэнгын аймаг), 2-дохи суурида Арюна Далаева (Дээдэ -Үчөөтэй, Зэдын аймаг), 1-дэхи суурида Дулма Иринцева (Юрөө, Сэлэнгын аймаг) гараа.

Түрүүлсэн тамиршан хонин шанда хүртөө.

2005-2008 онуудта түрэсэн залуушуулай дундаас 3-дахи суурида Санжэ Цыдыпов (Юрөө, Сэлэнгын аймаг), 2-дохи суурида Бато Цыдыпов (Юрөө, Сэлэнгын аймаг), 1-дэхи суурида Бэлигто Доржиев (Юрөө, Сэлэнгын аймаг). Иласан хүн мүн лэ хонин шанда хүртөө.

2009 оной үхибүүдэй дунда 3-дахи суурида Алтана Батуева,

2-дохи суурида Самбу Цыренов, 1-дэхи суурида Дарима Рябова (хонин бэлэгтэ хүртөө) гараа. Эдэнэр бултадаа Юрөөгы ем.

Үхибүүдэй дунда эгээн бага насатай харбагша Янжина Бургутовада тусхай шан - 5000 түхэриг Бато болон Светлана Данзановтан гэр бүлынгөө зүгөөс бэлэглээ. Энэ залуу айл Наранаас уг гарбалтай ем. Мүнөө Селендума сууринда ажасуудаг, уула обоодоо ходо ерэжэ мүргэжэ байдаг ем.

Абсолютна абаргын хүндэдэ Бэлигто Турбянов (Тохой, Сэлэнгын аймаг) хүртэжэ, хонин бэлэг абаа.

Барилдаан

Барилдаанай талмай дээрэ мүн лэ ехэ тулалдаан болоо. 35 килограмм хүрэтэр жэндэ барилдаашадай дунда оройлогшо гурбанай тоодо Стас Чойдонов (Улаан-Үдэ), Алдар Степанов (Юрөө), Аламжи Степанов (Юрөө) (хонин шан) ороо.

45 килограмм хүрэтэр жэндэ 3-дахи суури Олзунаев Баю (Улаан-Үдэ), 2-дохи суури Бато Цыдыпов (Юрөө), 1- дэхи суури Эрдэм Бальжуров (Юрөө) (хонин бэлэг) абаа.

55 килограмм жэндэ 3-дахи суурида Санжэ Цыдыпов (Юрөө), 2-дохи суурида Аюр Шарапов (Ивалга), 1-дэхи суурида Баясхалан Базаржапов (Юрөө) хонин бэлэгтэ хүртөө.

65 килограмм хурэтэр жэндэ 3-дахи суурида Баясхалан Базаржапов, 2 - дохи суурида Аюр Шарапов, 1-дэхи суурида Виктор Мункожапов (хонин бэлэг) гараа.

Залуушуулай дунда абаргын хүндэдэ Юрөөгэй Виктор Мункожапов хүртэжэ, хун сагаан хонин төөлэй үбэртэлбэ. Эгээл бага барилдаашан Алдар Степановта мүн баса Бато болон Светлана Данзановтан тусхай шан - 5000 түхэриг барюулаа.

70 килограмм хүрэтэр жэндэ эрэшүүлэй дундааё 3-дахи ёуурида Даба Шарапов (Юрөө), 2-дохи суурида Баир Доржиев (Юрөө), 1 - дэхи суурида Сергей Евтюгин (Улаан-Үдэ) (хонин бэлэг) гараа. 70 килограммаас дээшэ жэндэ

эрэшүүлэй дундаас 3-дахи суурида Саян Гармаев (Сагаатай, Зэдын аймаг), 2 -дохи суурида Баир Доржиев (Юрөө), 1-дэхи суурида Арсалан Цырендоржиев (Сагаатай, Зэдын аймаг) гараа.

Сээр шаалгаар мұрысөөн анха түрүүшынхией эмхидхэгдэжэ, олон зоны анхарал татаа. Улаан-Үдөөс ерэсэн Сергей Евтюгин эндэ түрүүлжэ гараа. Басал хонин шан абаа, 2-дохи, 3-дахи сууринуудые эзэлсэн тамиршадта мүнгэн шан барюулагдаа.

Соёлой түб болоо

Наранай багшын нангин субарга тахилгада гансашь хүсэ ехэтэй шанга тамиршад хаба шадалаа туршаа бэшэ, мүн абьяас бэлигтэн хатараа дэлгэжэ, дуугаа дуулажа, ёсотой сайндэрэй оршон байгулаа. Таширай соёлой бай-шангы хүдэлмэрилэгшэд Дари Цыденовна Дашпиловагай хүтэлбэри доро сайхан концерт-наада табьяа.

Бүхэроссиин хэмжээндэ шалгарсан, нютагай «Гуламта» ансамбль олоной сайшаалда хүртөө. “Таланты нашего села” гэжэ телевизионно урилдаанда түрүүлжэ гарасан юм. “Надежда» студиин хоор, “Ритм» гэжэ хатарай бүлгэм мүн лэ халуун альга ташалганда хүртөө. Санкт-Петербургийн Герценэй нэрэмжэтэ РИГУ дүүргэсэн Алтан-Сэсэг Антонова дуу гүйсэдхэлгэ соёлой байшанай дэргэдэ шадамар бэрхээр заана гээд тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Ажалай ветеран, Ажалай Улаан Тугай орденотой Ринчин Тубаев соёлой бүхы хэмжээнүүдтэ эдэбхитэйгээр оролсодог тула, энэшье удаа олониие баярлуулаа. Нютагаархидай урилгаар “Байгал» театрай дуушан Баирма Бургутова дуу бэлэглээ. Тиихэдэ 3-дахияа Буряадай габыята артист Эрдэни Батсух энэ субарга тахилгадамнай хабаадалсаа.

Түгэсхэлэй үгэ

Шүхэйтэнэй дүрбэдэхй хүбүүн боложо түрэсэн Даша лама (Наранай багша) айлай одхониинь байжа, лама болохо эрхэшьегүй ханай, Монгол зугадажа, тэндээсээ Түбэдэй наса хото хүрэжэ, 20-ёод жэлдэ буддын ша- жанай ном шудалсан, лүйжэншэ лама болосон. Гэртэхинэйнгээ хэды хо- рибошье, нэтэрүүгэйнгээ ашаар лама боложо гарасан аабза. Нютагаа бусаад, эсэгынгээ гуламтые сэргээхэ баатай болосон. Ахынгаа захяагаар гэр бүлэ байгуулжа, гурбан үритэй болосон. Тэдээнээс гарасан зээ болон зээнсэрнүүдын, аһаансарнуудын мүнөө угыень үргэлжэлүүлжэ ябана. Субарга бодхоолгодо бүхы шадалаараа болоошье, гээшэ даа. Мүнөө гурбадтиигаа тахихадань ерэсэн айлшадые уринаар угтажа, эмхидхэлэй тала даалсаа.

Нагасамни болохо Даша ламын дурасхаалда баригдасан субаргын найр наада үргэн хэмжээндэ үнгэржэ байхадань, нютагаархидай олоороо оролдоходонь, 83 насаяа угтасан минии зосоо ёсотой наран гарасандал болоо.

**Роза НИМАЕВА,
ажалай ветеран,
Наранай багшын зээ басаган.**

НОЁХОН НЮТАГЫ ТҮРҮҮЧЫН ЭРДЭМТЭН

Түүхын эрдэмы доктор, профессор Оросы Холбоото болон Буряад Уласы эрдэмы габыата ажаябуулагча Буянта Сайнцакович Санжиевы түрсөөр 100 – жэлын ой ноябриин 12 – до гүйсэбэ.

Буянта Сайнцакович 1912 ондо Сэлэнгын аймагы Ноехон сомоны юрын таряачаны бүлэдэ түрсэн байна.

Буянта Сайнцакович Залаа сууринда нээгдэсэн 1 – хи шатын дүрвэн классы сургуули дүүргэсэн түрүүчын шавинары нэгэн болоно.

1930 ондо Сэлэнгын долоон жэлы сургуули дүүргээд, Хяагтын педтехникумдэ ороо. 14 настыдаа комсомолы, 18 настыдаа Партиин гэшүүн болсон намтарты.

1934 ондо Буянта Сайнцакович Ленины нэрэмжэтэ Москвагы Гүрэны багшын институтда оржо, эрхим сайнаар дүүргэбэ. Дээдэ сургуулида сорходоо эрдэм шэнжэлгын ажалда бэрхэ байхадань РСФСР – ы Наркомпрос Буянта Сайнцаковичи Буряад - Монгол АССР-ы хэлэ, литература, түүхын гүрэны эрдэм шэнжэлгын институтда (ГИЯЛИ) түүхын тасаг даагчаар эльгээсэн байна.

Сүүлдэнь ГИЯЛИин директоры орлогчоор, Партиин Обкомы хэблэлы тасагы даагчаар хүдэлөө.

1941 онды июль сараас 17 – хи Краснознаменно Армиин 7 – хи отделдо политрук – инструкторээр алва хиигээ.

1942 оны декабрь сараас Буянта Сайнцакович Буряад – Монгол республикын партиин Обкомы номнол дэлгэрүүлэлгын секретаряар хүдэлжэ эхилээ.

Гүрэны альбомсоо абгасан гэрэл зураг

1948 ондо ЦК – ы дэргэдэхи Партиин дээдэ сургуули заочноор дүүргээ.

Профессор Б.С. Санжиев тави гаран жэл дээдэ сургуулида багшалаа. Хорин жэл шахуу Эрхүүгы Арады Ажахын институтда түүхын кафедрые даажа яваа. Удаань Эрхүүгы Гүрэны Университетдэ басал түүхын кафедры даагчаар ажалллаа. Тэхэ зуураа, бэрхэ багша мэргэжэлты хүтэлбэрилэгчэ байсныгаа харуулаа ем.

Буянта Сайнцакович КПСС –ы, СССР –ы түүхын докторы кандидады десертацинууды хамгаалгын зүблэлы түрүүлэгчээр хүдэлжэ, хэды олон хүнүүды эрдэмы харгыда гарахын тусалааб даа! Профессор Санжиев эрдэмы асуудалнуудаар олон тоото ном шэнжэлгэнүүды бэчэжэ хэблүүлээ.

«История Сибири до наших дней» гэжэ нэртэ таван боти тон шухала ном бүлэг эрдэмтэды бэчэжэ хэблүүлсэн габыаты.

Эрдэмтэды энэ ехэ шэнжэлгын Парти, Правительство үндэрөөр сэгнэжэ, СССР – ы гүрэны шан олгосон байна. Мүн тэрэшэлэн, Буянта Сайнцакович «Очерки истории Иркутской организации КПСС» гэсэн гурван боти хамтын шэнжэлгэ бэчэлсэжэ хэблүүлсэн байна.

Совет Гүрэны 50 жэлы Илалтын үдэртэ дашарамдуулан, «Ноехон в далеком и близком прошлом» гэсэн түүхэтэ очерк хэблэлдэ гаргажа, түрсэн нютагынгаа арад зоны ехэхэн баярлуулаа бэлэй.

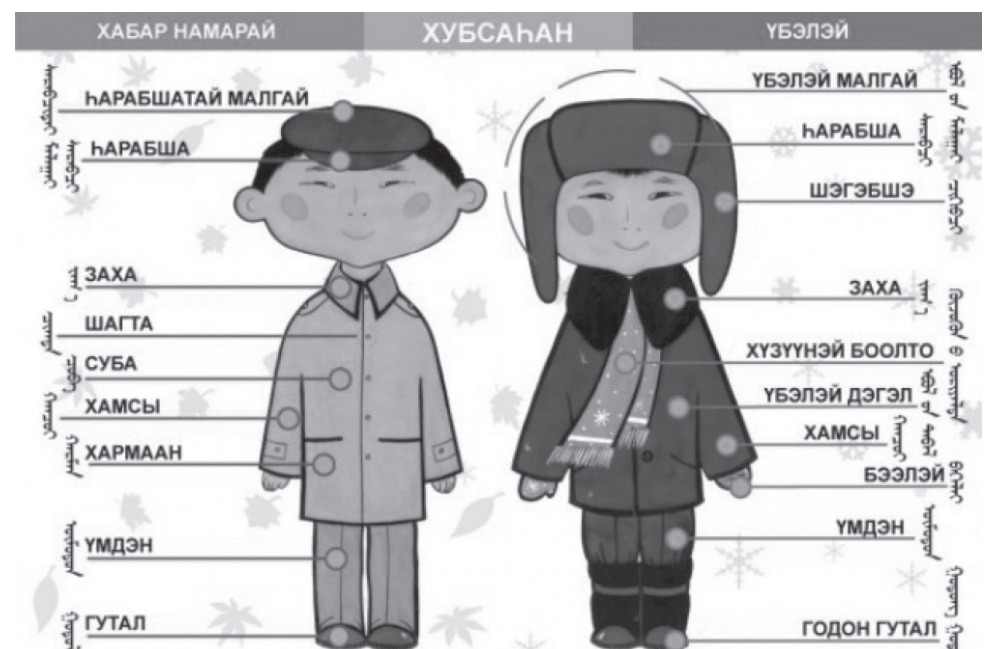
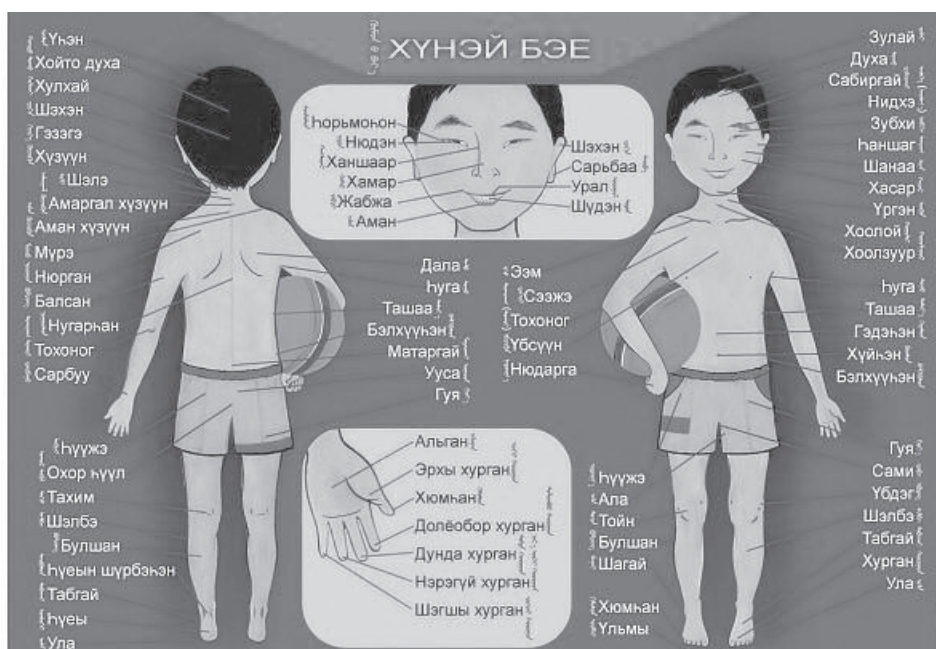
Эсэшэ сусашагүйгээр, аша үрэ ехэтыгээр хүдэлсэнынь түлөө профессор Б.С.Санжиевы Улаан Тугы орден, «1941 – 1045 онууды Эсэгэ Ороноо хамгаалгын Агуухэ дайны үедэ шэн габыатыгаар ажалласны түлөө», «Ажалдаа шалгарсаны түлөө» медальнуудаар гүрэн түрэмнай шагнасан байна.

Буянта Сайнцакович эрдэмы, соел гэгээрэлы хэрэгтэ үнэн шударгы ажал хүдэлмэрёо тон дуртыгаар хэдэг, үнэн сэхэ, даруу түбшэн занты хүн байгаа. Түрсөөр 90 жэлын ойдо дашарамдуулан, түүхын эрдэмы доктор, профессор 1942 – 1946 онуудта БМАССР –ы Партиин Обкомы секретаряар хүдэлсэн Б.С. Санжиевта Улаан – Үдэ хотодо дурасхаалы самбар нээгдээ сэн.

Буянта Сайнцакович ганса Ноехон нютагтаач бэшэ, бүхы Буряад Орон цоогоо эрдэмы жолоо чанга гэгшээр барьсан хүнүүды нэгэн боложо, арад зондоо үльгэр жэшээ болоно.

Д.Г. ДАРМАЕВА,
Ноехон нютаг

ОРШУУЛЖА НААСЫЛ...

ОНЬСОН ҮГЭНҮҮД

1) Алтан хайрцаг цоо суусан
жэргэмэлээс аяараа ниисэсэн борбилоо
золтой
(Воля птичке дороже золотой клетки)

2) Ганса сусал-гал болохогүй, ганса хүн-
хүн болохогүй
(Одна головня-не огонь, один человек-не человек)

3) Сайн нүхэрөөс цайны бал халдаха, муу
нүхэрөөс муугы бал халдаха
(От хорошего друга липнет хорошее, от плохого-плохое)

4) Зундаа бэлэссэн - үбэлдөө тусты
(Заготовленное летом пригодится зимой)

5) Нэрэ олохо – насны, нэрээ хогорхо -
үдэры
(Ищут имя всю жизнь, а теряют в один день)

6) Горхо хараагүй аад, готолоо бү тайла
(Не увидев речки, не снимай обувь)

7) Хүтэлөө дабахынь хараагүй аад, хүлэг
гэжэ бү магта
(Пока не перевалил хребет, не хвались, что у тебя хороший конь)

8) Хүлэс гаргангүй олсон ем хүны зөөри
болкүй
(Легко нажитое не будет богатством)

9) Осо гаталсан хойно онгосо үгэсны
хэрэггүй
(После переправы лодку не надо подавать)

10) Булхай булчангаараа гараха, буруу
санаа амаараа гараха
(Как ни хитри, а всё выйдет наружу)

11) Худал үгэ үндэсгүй, хуурай модо
намаагүй
(Ложное слово-без корня, сухое дерево - без листьев)

12) Хүны гараар могой барюулха,
өөрынгөө гараар үрмэ бариха
(Змею ловить - чужими руками, а пеньки снимать - своими руками)

13) Галуу дурайжа байсаар турлааг
осондо орожо үхэхэ
(Ворона, подражая гусю, вошла в воду и погибла)

14) Хүнжэлынгөө хирээр хүлөө жиихэ,
хүны хирээр үгэ хэлэхэ
(По своему одеялу протягивай ногу, по человеку определяй, как разговаривать)

15) Хара хирээ дальбараагаа сагаан
гэжэ санадаг, хадхууртай заряа зулзагаа
зөөлэхэн гэжэ санадаг
(Чёрный ворон считает своего птенчика

белым, а колючий ёж своего дитёныша - мягоньким)

16) Хүны тосоноос өөрын осо дээрэ
(Своя вода лучше чужого масла)

17) Хэхэдээ хэмжүүрээ мэдэ, хэлэхэдээ
үгөө шалга
(Когда делаешь, мерку знай, а когда говоришь, слово своё проверяй)

18) Сэсэн хүн хүны бэрхыг магтаха, тэнэг
хүн өөрынгөө бэрхыг магтаха
(Умный хвалит других, глупец - сам себя)

19) Дэгэлээ шэнээсэннь гамна, нэрээ
сэбэрээсэннь гамна
(Береги шубу, пока она новая, береги честь, пока она не запятнана)

20) Ехээр хэлэнхаар, ехээр хиисэн дээр
(Чем много говорить, лучше много делать)

21) Зуун улаан үхэрты байнхаар, зургаан
сайн нүхэрты байсан дээр
(Чем иметь 100 крупных волов, лучше иметь 6 хороших друзей)

22) Танилты хүн талын шэнээн, танилгүй
хүн альганай шэнээн
(У кого много друзей, широк, как степь, нет друзей, узок, как ладонь)

23) Тэнэг сэсэн хоёр хөөрэлсэжэ
шадакүй, тэмээ ямаа хоёр мүргэлдэжэ
шадакүй
(Умный и дурак не могут беседовать, верблюд и коза не могут бодаться)

24) Үгэхэб гэсэн зуун түхэригөөс, үгтөөд
байсан зуун мүнгэн дээрэ
(Чем обещанные 100 рублей, лучше отданный 1 рубль)

25) Ан алаагүй аад, арсынь бү хуваа
(Не убив зверя, не дели шкуру)

26) Эхилээвэл - дуусаха, бэдэрээвэл -
олохо
(Начал - надо довести до конца)

27) Үрсэн шарха эдигэдэг, үгын шарха
эдигэдэггүй
(Рана от порезов заживает, а рана от слов не заживает)

28) Долоо дахин хэмжээд, нэгэ дахин
тайра
(Семь раз отмерь - один раз отрежь)

29) Хүны хэлэхэдээ, бүргэд болохо,
өөрынь хэлэхэдэ, үндэгөө дарсан тахья
болохо
(Когда критикует других, становится как орёл, а когда критикуешь самого, то становится как курица-наседка)

Ава эжын сургаал сайхан,
Алтан нараны туяа сайхан.
Авын сургаал алта,
Эжын сургаал эрдэни.
Авыгаа санавал, авгыгаа түшэ,
Эжыгээ санавал, нагацыгаа түшэ.
Аваты хүны ара дулаан,
Эжыты хүны энгэр дулаан.
Хада хабцагайн чулуу хатуу,
Ава эжын сургаал хатуу.
Аха дүү эбтэй вэл,
Алта мүнгэш хэрэггүй.
Ахын хэшэг дүүдэ олдохгүй.
Ахамадаа хүндэлхэ - цэцэны тэмдэг,
Арсалдажа хэрэлдэхэ - тэнэгын тэмдэг.
Буруу үсхэсэн хүүхэд
Буханы хүзүүнээс хатуу.
Хайртай хүүхэдээ хатуу үгэ хэлэжэ сурга,
Хайртай морёо хазаартайнь үвэс
эдюулжэ, осо уулгажа сурга.
Жэлдээ сайн явсан, шэнэлхэдээ мэдэгдэхэ,
Залуудаа сайн явсан, үтэлхэдөө
мэдэгдэхэ.

Залуу хүн нэрэндэ дурты,
Хүгшэн хүн дэрэндэ дурты.
Үтэлхэ цагта үри хүүхэдын эрхээр.
Эшэгэ эвэрээ оргоход, эхыгээ мүргэдэг.
Насны гэрэл эльчтэй, нагаса хүн хүндэтэй.
Ургаха цагтаа эхэ эцэгын эрхээр,
Эдир цагтаа эхэнэрын эрхээр,
Үтэлхэ цагтаа үри хүүхэдын эрхээр.
Угаа мэдэхгүй хүн,
Усаа олохгүй малтай адли.
Хүн ахатай, дээл захатай.
Хүн болохо багаасаа,
Хүлэг болохо унаганаасаа.
Гэдэсээ цасхадаа гэрээ бү марта,
Гэргэны аваад, эжыгээ бү марта.
Авынгаа амидыда
Арзагар сахал бү тавь.

ЭМХИДХЭН БАЙГУУЛАГШАД: Буряад Уласай Толгойлогшо, Буряад Уласай Арадай Хурал, Буряад Уласай Засагай газар Захирал-юрэнхы эрхилэгшэ Д.Н. Болотов Хабсаргалтын эрхилэгшэ - Б.С.Жанцанова РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ В.Б. Цыбикжапов, С.Р. Тэлин, И.Н. Дор- жиева, О.А. Алсыева (Буряад Уласай Засагай газар), В.А. Павлов, Ц.-Д.Э. Доржиев, Т.Е. Мантатова, А.Д. Цыбиков (Буряад Уласай Арадай Хурал), А.В. Махачкеев, Н.Б. Цыбикова.	Утаһанай дугаарнууд: 21-54-54 - захирал, хүлээн абаха таһалга 21-35-95 - захиралай орлогшо 21-68-08 - эрхилэгшэ 21-64-36 - нарин бэшэгэй дарга 21-67-81 - сонин барлаха таһаг 21-64-36 - сэтгүүлшэд 21-55-97 - сэтгүүлшэд 21-06-25 - "Байгал" сэтгүүлэй редакци 21-60-21 - "Байкал" сэтгүүлэй редакци 21-62-62 - сурталшалгын (рекламын) таһаг 21-50-52 - хэблэл дэлгэрүүлгын таһаг	РЕДАКЦИН БА ХЭБЛЭГШЫН ХАЯГ: 670000, Улаан-Үдэ хото, Каландаришвилинин гудамжа, 23 "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшан" гэһэн Буряад Уласай гүрэнэй бөөэ дааһан эмхи зургаан Индекс 50901 Хэлхээ холбооной, мэдээсэлэй техно- логуудай болон олоной харилсаанай федеральна албанай Буряад Уластахи хэлтэстэ захиргаанда сонин бүридхэлдэ абтаа. 2013 оной июлинин 29-эй ТУ03-00304 дугаартай ПИ-гэй гэршэлэлгэ www.burunen.ru e-mail: unen@mail.ru	"Буряад үнэн" Хэблэлэй байшанда сонин хэблэлдэ бэлдэгдээ. "Уласай типографи" гэхэн ПАО-до хэблэгдээ. Типографиин хаяг: 670000, Улаан-Үдэ хото, Борсоевой гудамжа, 13 Түсэбөөр хэблэлдэ тушаагдаха саг: 8.12.2022 он, 18.00; бодото дээрээ: 8.12.2022 он, 18.00; Хэблэлэй 2 хуудаһан хэмжээтэй. 2975 - дахи дугаартай захил. Хэхэг – 999. Сүлөөтэ сэн. Редакцида материалнуудые электронно хаяаар эльгээхэ шухала.	Редакцида ороһон материалнууд шүүмжэлэгдэдэггүй, авторнуудтань бусаагдадаггүй. Үгтэһэн материалнуудай түлөө автор харюусалгатай. Соносхолнуудай удхын түлөө редакци харюусадаггүй, бүхы асуудалнуудаар реклама үгтэһэн эмхидэ гү, али хүндэ хандаха. *- Түлбэритэ материалнууд Сурталшалгын (рекламын) таһаг: 13-дахи кабинет. e-mail: bairma.zhantsanova@yandex.ru Тел.: 89024550332
---	--	--	---	--

Маха, талха хоёр

Талха маха хоер
Хирэ хирэ болоод
сайрхалсадаг бэе бээдээ болобо .
Маха нэгэтэ талхандаа
Магтаж өөрыгөө хэлэбэ :
«Эдээ хооллосон арьяатанда, хүндэ
Эгээн амтатайнь би, Маха.
Хүн түрэлтэндэ хэтын хэтэдэ
Ходо хоолдонь оролсодогоб.
Зарим арьяатаны эдээ хоол
Заатагүй Маха байдаг ем.
Намаар хооллонгүй махаша амитан
Насан соогоо ажамидаржа шададаггүй ем».
«Зүб хэлэнэш хүршэ, Маха,
Зүгөөр хүн түрэлтэн намда
Зүгөөргүй үндэр сэгнэлтэ үгэжэ,
Ажамидаралай толгойлогшонь гэжэ
Аргагүй ехээр хүндэлдэг емэл.
Маха, ши дулаан агаарта
Муудачадаг гээшэш түргэн зуураар,
Харин бишни ямаршые газарта
Хатачоод шэмээ алдангүй
Хэдышые удаан саг болзор соо
Хамаагүй байдагаб яагаашые үгы», - гэжэ
Талха Махандаа өөдэрхэжэ хэлэбэ.
Хэлэсэн энэ үгэнүүдээсэнь Маха ехээр гэлыбэ.
«Хүн түрэлтэн намайе баса
Хатааж борсо болгоод,
сүүлдэнь нүдэжэ зөөлэрүүлээд,
Амтатай, хоолтой шүлэ шанажа
Амтархажэ эдидэг емэл», - гэжэ
Арсахан зан гаргажа,
Амтатай Маха Талхандаа хэлэбэ.
«Бээ ши бидэ хоер бү магтая,
Бүхы амитадые хоолложол ябая,
Хүн түрэлтэндэ, арьяатан амитадта
Хүндэтэйдь хоюулаа, энээны бү мартаа,
Эбтэй зандаа хоюулан энэл есоороо
Эдээ хоолдонь амитанда оролсодогоороо
Омогорхожо байха есотойбди», - гэжэ
Ойлгуулжа хэлэбэ Талха Махандаа.
Талха Маха хоер хадаа
Хүн түрэлтэниие суг хамта тааража хооллуулдаг
Хүндэтэй эдээнэй нэгэнүүд юумэ,
Тиигэшь ханай, Талха хүн зон
Хүндэлжэ ажамидаралай толгойлогшонь гэдэг
юумэ.

Халгай ба Гашуун шаралжаа

Гашуун шаралжаа Халгай хоер
Газаа урилдан ургадаг ем.
Энэ хоер өөстэн хоорондоо
Эбтэй сайнууд бэшэ ем.
«Халгай, ши хадхуураараа
Хамаг амитады хадхажэ
Халуу орьюулан хоросхоонош,
Харин би, Гашуун Шаралжаа,
Хүнэй хамар сорьемо үнэртэйшые ханай,
Хэндэш тойбогүйб бүхы насаараа», - гэжэ
Гашуун Шаралжаа Халгайда бээ найгуулан
Ганирбал даа дэргэдэнь дүтэлжэ.
Тушаан боложо энэ үдэр
Гашуун Шаралжаае Халгайтайнь
Газаагуур түүжэ эзэн эхэнэр
Гэртээ асаржа хоюулынь холижо,
Горьтой сайнаар осондо худхажэ,
Эм болгон шадамараар буйлуулжа,
Эргэнэг дээрээ табижа уни байлгаа.
Эхэнэр энэ бэлдэсэн эмээ
Элдэб олон зондо дурадхажэ,
Эмнэжэ үбшэнөөс эдэгээж эхилээ.
Эдэ ургамал эргэнэг дээрээ
Эсэтэрээ хоюулан хөөрэлдэбэ.
Эсэстээ эбтэй ханинар боложо
Эмтэй, шэдитэйгээ эндэ мэдэлсэбэд.
Хамта хоюулан хүниие эмшэлжэ

Хүн түрэлтэндээ хэрэгтэй боложо,
Энэ үдэрөөс хоюулаа
Эзэн эхэнэрээр эм болгогдожо,
Эб нэгэдэн үбшэдтэ тусалжа,
Эмтэй ургамалнуудай нэгэн гэгдэбэ.
Эзэн эхэнэрэй эрхим шадалаар
Эблэржэ хоюулан, дүтэ танилсажа
Эм домой зүйлдэ оролсожо,
Эмнэжэ зонии эдэгээдэг болобод.
Гашуун Шаралжаа Халгай хоер
Газаагуур бүхы насан соогоо зэргэлжэ оргоо.
Хэмнэй хэн бэ гэжэ хүршэнэр
Хээээдэш мэдэлсэдэггүй байгаа.
Хүн зонуудшые зэргэлжэ хоорондоо
Хаяа хадхалсажа удаанай ажасуугаад,
Хэдэн жэлдэ хүршэнэр байгаад,
Хандалсадаггүй нэгэтэшые бэе бээдээ
Харилсадаггүй, хэрэггүй ушарнууд
Хаа хаанагүй байдаг даа.
Гэм бэе бээдээ хээгүй хадаа
Гэр гэртээ оролсожо, гаралсажа
Сайн хүршэ түрэлөөс үлүү гэдэгтэ
Ханилжа, хамтаран нүхэсэжэ байхаас
Хүршэнэртэ ямар ондоо жаргал байхаб даа.

Нарас шэнэс хоёр

Наруули газарта, арын захата
Набтар үндэрөөрөө хабаа,
Нарас шэнэс хоеры харахада,
Налайжа оргоно дураараа.
Шэнэсэндээ Нарас нэгэтэ
Шоглон татан хэлэбэ гэнтэ:
«Үтэлжэшые ябасан мүртөө би
Үбэл, зун илгаагүй
Үнгөө нэгэш хубилгаагүй,
Мүнөөдэр болотор урганаб.
Харин ши, Шэнэс, хүйтэржэ эхилхэдэ,
Харасаар байтарам, бээ хубилгажа,
Хатачасан шэнжэ харуулжа
Харалчоод намда харагданах».
«Нарас хүршэмни, бишни
Намаагаа хүйтэрхэдэ унагаажэ,
Няд гэмэ үбэлэй хүйтэндэ
Нялха байхаасаа бээ сорижо,
Шэрүүн үбэлэй шэдитэ хүсы
Шэнгээн бээдээ абажа,
Шулуундал адли бээм хатуужадаг ем.
Гадар гоер яахамнайб, Нарас,
Газар дэлхэй дээрээ мэндэ амар,
Гамтай бээдээ ябахаас гадна
Горьтой бээ сорихо хэрэгтэй.
Ушар иимээс би хүйтэны эхилхэдэ,
Намаа набшаө гүбижэ,
Няд гэмэ үбэлэй хүйтэндэ
Насаараа бээ сориодогоб», - гэжэ
Намаа набша гоетой Нарсандаа
Наасаха янза гаргажа,
санаа амарханаар хэлэнэ сэн
хатуу шанга бээтэй Шэнэс.
Шэнэсны Нарсандаа үгэсэн харюу
Шэхэнэй шэмэг болгожо, сэдхэлдээ хадуужа,
Шэнэсээч жэшээ абажа, Шэнэсые сажажэ,
Хүйтэн үбэлэй эхилхэдэ,
сэруундэ бээ сургажа, дадхаажэ,
хүн бүхэн хүсээ сорижо,
хүсэд тамиртай ябаха шухала.

Загас ба Хаб Загас

Хаб Загас нэгэтэ Загасанда
Хандан иигэжэ сураба ха:
«Загас, шамтай уулзахада,
Амандаа осо балгасандал,
Амаа ангайжа нэгэтэшые
Ан гэжэ дуу гаранагүйш,
Амар мэндые шинии амаас
Аргамжааршы татажа гаргахгүйш.
Бэлтэгэр нүдэнүүдээ сабшалдаггүйш,
Биб гэсэндэл бээрхүү зантайш,
Би шамай ойлгожо ядагшаб.
Ямар ши угтай амитами, Загас,
Яахадаа бэшэ амитаас тад ондоош,
Алта аманаасаш унагаахаа айсандал
Ан гэжэ абья гаргангүй
Арилдагаш саашаа эрьежэ харангүй,
Гэхэ мэтэ олон асуудал Загаста табиба.
Хаб Загас асуудалнуудтаа нэгэндэньч харюу
абаагүй.
Дуугардаггүйдөө, нүдөө сабшахагүйдөө
Загаё гэмтэй бэшэ гэлтэй,
Эндэ ехэ байгаалиин табисуур «гэмтэй»
Харилсаж Загаёиөф ехэ үзөөгүй хадаа,

Хаб Загаё энэнээны мэдэхэгүй байчоол даа.
Хаа яахан зарим хүнүүдтэ
Хандажа юумэ сурахаш, нүдөө бэлтылгээд,
Дуу гарангүй ябачадаг нюураа эрьюулээд.
Бидэ хүн түрэлтэн хадаа
Загастай адли болонгүй
Ярилдаатай, харилсаатай хоорондоо
Ябахаас үлүү хэрэг хүндэ үгы ондоо.

Бээ магтасан тахья

Харча дээрэ тахья ниисэжэ гараад,
«Хүршэнэр, шагнагты, наашань
шэхээ табяад!» - гэжэ
Нохой, гахай, үхэр, хони, мориндо
Нэгэтэ тахья иигэжэ хандаба :
«Бидэ булта гэрэй амитадбди,
мэдэнэт,
Битнай таанад дундаа жэгүүртэн
гээшэб.
Дээгүүршые бэшэ ханай, ниисэхэ
шадалтайб,
Хүнүүдтэл адли хоер хүлнүүдтэйб,
Хотон дээрэ ниисэжэ гараад,
Холуур саагуур хараха аргатайб.
Хорео дээрэшые дэгдэжэ суугаад,
Хонгео хоолойгоор дууладаг
занчалтайб.

Газар дээгүүр хаанашые хурэтэр
алхалхаб,
Хэрэг гараа ханайнь, дал дээгүүршые
хиидэхэб.

Насан соогоо таанад хээээдэшые
Намтай тэнсэжэ шадахагүйт.
Дали таанадта бурхан хайрлаагүй,
Дуулаха сайхан хоолой үгөөгүй.
Баарманууд , таанадам, бирагүйл байнат даа», -
Гэхэ мэтэ хоротой

үгэнүүдээр
Горитойхон тахья дээрэлхэбэ
бэшэндээ.

Нохой бээ барижа,
удаан суугаад,

Нэгэ мэдэхэдэ,
сого харайн босожо,
Тахьяе сошоожо газарта буулгаад,
Таса хазачибал даа

үрөөсэн далииень.
Бээ магтадаг сүрхэй тахья
Эмшэлүүлээшые ханай үбшэн далаа,
Ниидэжэ шадахаа болибо,
Нэтэрүү байдалда оробо.
«Биб» гэсэн амитан бирадаггүй,
Бээ магтасаны юрэдөө хэрэггүй.

Алта мүнгэн хоёр

«Агуухэ дэлхэйе
Алтан дэлхэй гэдэг,
Али олон юумэнүүдые
Минии нэрээр нэрлэдэг», -
Гэхэ мэтэ үгэнүүдээр
Алта нэгэтэ Мүнгэндөө
Айдас хүрэмөөр шэрүүнээр
Аймчагтайгаар загнаба.
Гэдэргээ унатарань хүршэдөө
Олон табые тоолобо,
Олиггүй ехээр өөдэрхэбэ.
Мүнгэн мүхөөгөө үгтэнгүй
Алтатай хэрэлдэжэ эхилбэ.
«Би шамда, хүршэ Алта,
Булигдахаар бэшэб.
Бү ши ехээр бээ магта,
Бишые нэрэ солотой гээшэб.
Мүнгэн гэдэг юумэн олон –
«Мүнгэнэй осо», «Мүнгэн дусалнууд»,
Мүшэдэй «мүнгэн» толон.
Үбэлдөө газарай «мүнгэлиг» нюруу
Үглөөнэй «мүнгэн» хюруу –
Үсөөн бэшэ даа минии нэрээр
Нэрлэсэн юумэнууд дэлхэй дээр
Санаад үзэл дээ халта.
Юугээрээш ши намаас үлүүбчи даа?
Бээ дээгуур бү үргыш, Алта,
Хабаа бараандаал байхабди даа,
Хаба шадалаараашые бараг тэнсүүбди даа.
Омог Алта, нэн түрүүн
Олон үгэнүүдээ үсөөн болго,
Өөрыгөө тойруулжа хара, шалга,
Бэе бээдээ өөдэрхэнгүй,
Барисалтай, эбтэй ябаял», -
Гэжэ Мунгэн Алтадаа
Гэмэр гутар гэбэ ха.